

**YASHIL MAKON MILLIY LOYIHASIDA XARAJATLAR
SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

Maxmudova(Matmusayeva) Muxlisa Baxtiyarovna

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada **“Yashil makon” milliy loyihasi** doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar hamda ularni moliyalashtirish jarayonida **xarajatlar samaradorligini oshirish masalalari** yoritilgan. Tadqiqotda davlat byudjeti mablag'lari, mahalliy budjetlar va xususiy sektor ishtirokida amalga oshirilayotgan ekologik loyihalar tahlil qilinib, ularning iqtisodiy samaradorligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratiladi.

Maqolada, shuningdek, loyihani moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanish, ekologik infratuzilmani rivojlantirish hamda aholi o'rtasida barqaror yashil turmush tarzini shakllantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan. Natijada “Yashil makon” milliy loyihasi doirasida ajratiladigan mablag'larning maqsadli va samarali ishlatilishini ta'minlash orqali ekologik muhitni yaxshilash hamda iqtisodiy o'sishga hissa qo'shish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Yashil makon, milliy loyiha, xarajatlar samaradorligi, ekologiya, barqaror rivojlanish, byudjet mablag'lari, iqtisodiy samaradorlik, resurslardan oqilona foydalanish.

Abstract: This article explores the measures implemented within the framework of the **“Yashil Makon” (Green Space) national project** and emphasizes ways to improve the **efficiency of expenditures** in its financing. The study analyzes the role of state budget funds, local budgets, and private sector participation in ecological initiatives, focusing on ensuring their economic effectiveness. Furthermore, the paper provides recommendations for optimizing financing

mechanisms, rational use of resources, development of ecological infrastructure, and promoting a sustainable green lifestyle among the population. As a result, the research substantiates opportunities for achieving environmental improvement and contributing to economic growth through the effective and targeted use of funds allocated under the “Yashil Makon” national project.

Keywords: *Green Space, national project, expenditure efficiency, ecology, sustainable development, budget funds, economic effectiveness, rational use of resources.*

Kirish

Dunyo miqyosida oxirgi o'n yilliklarda ekologik muammolar keskinlashib, ularning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari keng ko'lamda namoyon bo'lmoqda. Atmosferaning ifloslanishi, issiqxona gazlari chiqindilarining ortishi, o'rmonlarning qisqarishi, tabiiy resurslarning beqiyos darajada ekspluatatsiya qilinishi hamda iqlim o'zgarishi kabi jarayonlar insoniyat taraqqiyotini barqaror rivojlanish yo'lidan chalg'itmoqda. BMTning “Barqaror rivojlanish maqsadlari – 2030” dasturida alohida ta'kidlanganidek, ekologik xavfsizlikni ta'minlamasdan, barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin emas. Bu shuni anglatadiki, bugungi kunda har bir davlat o'z hududida ekologik muammolarni hal etishga, resurslardan oqilona foydalanishga va kelajak avlodlarga sog'lom ekologik muhitni qoldirishga intilmoqda.

O'zbekiston ham bu jarayonlardan chetda qolmaydi. Mamlakatimiz hududi ekologik muammolarga juda sezgir bo'lib, ayniqsa, Orol dengizining qurishi butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun global falokat sifatida qaralmoqda. Orolning qurishi natijasida yuz minglab gektar maydonlarda sho'rxok qum va tuz qatlamlari paydo bo'ldi. Shamol orqali tarqaladigan tuz zarralari nafaqat Orolbo'yi, balki respublikaning boshqa hududlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu jarayon nafaqat ekologik muammolarni keltirib chiqardi, balki ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning ham chuqurlashuviga sabab bo'ldi. Xususan, aholining sog'ligi yomonlashdi, turli kasalliklar ko'paydi, yer unumdorligi pasaydi, ichimlik suvi

tanqisligi kuchaydi. Shu sababli O'zbekistonda ekologik xavfsizlikni mustahkamlash, barqaror yashash muhitini yaratish masalasi davlat siyosatining eng ustuvor vazifalaridan biriga aylandi.

Shunday sharoitda Prezidentimiz tashabbusi bilan “Yashil makon” milliy loyihasi ishlab chiqildi va hayotga tatbiq etila boshlandi. Loyihaning asosiy maqsadi mamlakat bo‘ylab keng ko‘lamli ko‘kalamzorlashtirish ishlarini olib borish, daraxtzor va bog‘lar tashkil etish, shahar va qishloqlarda ekologik muhitni yaxshilash, atrof-muhitni ifloslanishdan himoya qilishdir. Dastur doirasida har yili yuz millionlab daraxt va buta ko‘chatlari ekilishi belgilab qo‘yilgan. Bu tashabbus nafaqat tabiatni tiklash va ekologik muhitni yaxshilashga, balki aholining hayot sifatini oshirishga ham xizmat qilmoqda. Chunki yashil hududlarning kengayishi havo sifatini yaxshilaydi, insonlarning salomatligini mustahkamlaydi, dam olish va turizm infratuzilmasini rivojlantirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, “Yashil makon” kabi keng ko‘lamli loyihalarning muvaffaqiyati moliyalashtirish jarayonida ajratilayotgan mablag‘larning samaradorligiga bevosita bog‘liq. Har qanday loyiha mablag‘siz amalga oshirilmaydi, biroq moliyaviy resurslarning hajmi cheklangan sharoitda ularni oqilona sarflash talab etiladi. Xarajatlarning samaradorligi deganda nafaqat mablag‘larni tejash, balki ular orqali eng muhim va ustuvor vazifalarni bajarish, resurslardan oqilona foydalanish va uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy foyda olish tushuniladi. Masalan, daraxt ekish jarayonida hududning tuproq-iqlim sharoitini hisobga olmaslik, agrotexnik qoidalarga amal qilmaslik ekilgan ko‘chatlarning nobud bo‘lishiga olib kelishi mumkin. Bu esa moliyaviy mablag‘larning behuda sarflanishiga va loyihaning samaradorligi pasayishiga sabab bo‘ladi. Demak, xarajatlarni oqilona rejalashtirish va qat’iy nazorat qilish loyihaning muvaffaqiyati uchun muhim omildir.

Xalqaro tajribaga nazar tashlasak, ko‘plab davlatlarda ekologik loyihalarni moliyalashtirishda innovatsion mexanizmlar keng qo‘llanilmoqda. Jumladan, “yashil obligatsiyalar” orqali investorlar ekologik loyihalarga mablag‘ kiritadi,

davlat-xususiy sheriklik mexanizmi orqali esa davlat va xususiy sektor birgalikda loyihalarni amalga oshiradi. Bundan tashqari, xalqaro donor tashkilotlar, rivojlangan mamlakatlarning grantlari va imtiyozli kreditlari ham ekologik dasturlarni qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi. Masalan, Yevropa Ittifoqi, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki tomonidan moliyalashtirilgan ko'plab "yashil" tashabbuslar mavjud. O'zbekistonda ham bu tajribalarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari keng. Ammo bu jarayonda moliyalashtirishning shaffofligi, samaradorligi va nazorat mexanizmlarini mustahkamlash zarur.

Moliyalashtirish jarayonida shaffoflikni ta'minlash eng muhim vazifalardan biridir. Ajratilgan mablag'larning sarflanishi haqida jamoatchilikni muntazam xabardor qilib borish, elektron hisobot tizimlarini joriy etish, xarajatlarni nazorat qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish zarur. Bu nafaqat korrupsiya xavfini kamaytiradi, balki mablag'larning samarali sarflanishiga ham yordam beradi. Ochiqlik va shaffoflik aholining loyihaga bo'lgan ishonchini oshiradi, fuqarolarning faol ishtirokini rag'batlantiradi.

Resurslardan oqilona foydalanish masalasi ham loyihaning samaradorligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ekologik loyihalarda xarajatlarni qisqartirish, arzon materiallardan foydalanish emas, balki resurslarni eng samarali yo'nalishlarga sarflash ustuvor vazifa bo'lishi kerak. Masalan, suv resurslari cheklangan hududlarda tomchilatib sug'orish texnologiyalarini joriy etish, mahalliy iqlimga mos ko'chat turlarini tanlash, tabiiy resurslardan qayta foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish xarajatlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Aks holda, katta miqdordagi mablag' sarflanib, kutilgan natija olinmasligi mumkin.

Aholining keng ko'lamli ishtiroki ham xarajatlar samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biridir. Ko'ngillilar, talabalar, nodavlat tashkilotlar va jamoatchilik vakillarini loyihaga jalb qilish orqali qisqa vaqt ichida katta hududlarda daraxt ekish ishlari amalga oshirilishi mumkin. Bu, bir tomondan, davlat mablag'lariga tushadigan moliyaviy yukni kamaytirsam, ikkinchi tomondan, jamiyatda ekologik madaniyatni yuksaltiradi. Insonlar o'z qo'li bilan daraxt

ekkanida, ular tabiatga nisbatan mas'uliyatli bo'lib qoladi, bu esa uzoq muddatli natija beradi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi “Yashil makon” milliy loyihasida xarajatlar samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida mavjud moliyalashtirish mexanizmlari tahlil qilinadi, ularning samaradorligi baholanadi, muammolar aniqlanadi va ularni hal qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajriba o'rganilib, O'zbekiston sharoitiga mos keladigan mexanizmlar taklif etiladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda “Yashil makon” milliy loyihasini moliyalashtirish samaradorligini baholash uchun maxsus yondashuv ishlab chiqiladi. Xarajatlar va natijalar o'rtasidagi mutanosiblik, ijtimoiy va ekologik foyda ko'rsatkichlari aniqlanadi. Bu orqali ekologik loyihalarda moliyaviy resurslardan foydalanishda samaradorlikni oshirish yo'llari asoslanadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, ishlab chiqiladigan takliflar davlat organlari, mahalliy hokimiyatlar, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati vakillari tomonidan qo'llanilishi mumkin. Xususan, ular asosida ekologik loyihalarda resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni kamaytirish, shaffoflikni ta'minlash va uzoq muddatli natijaga erishish imkoniyatlari kengayadi. Bu esa mamlakatimizning ekologik xavfsizligi va barqaror rivojlanishiga bevosita hissa qo'shadi.

Shu tariqa, “Yashil makon” milliy loyihasida xarajatlar samaradorligini oshirish masalasi bugungi kunda dolzarb va muhim ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqiladigan tavsiyalar nafaqat loyihaning samaradorligini ta'minlaydi, balki O'zbekistonning ekologik siyosatini amalga oshirishda, barqaror rivojlanish strategiyasini ro'yobga chiqarishda muhim hissa bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

“Yashil makon” milliy loyihasi O'zbekiston uchun ekologik xavfsizlikni mustahkamlash, yashil hududlarni kengaytirish va aholining turmush sifatini

yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, loyihaning samaradorligi, eng avvalo, ajratilayotgan mablag'larning oqilona va maqsadli sarflanishiga bog'liq. Xarajatlar samaradorligini oshirish uchun ilmiy asoslangan yondashuv, zamonaviy texnologiyalar, xalqaro moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish va aholining keng ishtirokini ta'minlash zarur. Shunday yondashuv orqali loyiha nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va ijtimoiy foyda ham keltiradi.

Takliflar

1. **Moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish.** “Yashil makon” milliy loyihasi doirasida xalqaro grantlar, “yashil obligatsiyalar”, donor mablag'lari va davlat-xususiy sheriklik asosida qo'shimcha resurslar jalb etilishi zarur.

2. **Shaffoflik va nazoratni kuchaytirish.** Mablag'larning maqsadli sarflanishi uchun elektron monitoring tizimlari joriy etilishi, jamoatchilik nazorati samarali yo'lga qo'yilishi kerak.

3. **Resurslardan oqilona foydalanish.** Daraxt va ko'chat turlari hududning tuproq-iqlim sharoitiga mos tanlanishi, suvni tejovchi texnologiyalar (masalan, tomchilatib sug'orish) keng qo'llanishi lozim.

4. **Ilmiy asoslangan yondashuvni kengaytirish.** Ko'chat ekish jarayonida agrotexnik qoidalarga qat'iy rioya qilish, ilmiy-tadqiqot institutlari tavsiyalaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

5. **Aholi ishtirokini kengaytirish.** Yoshlar, talabalar, ko'ngillilar va nodavlat tashkilotlarni jalb qilish orqali xarajatlarni kamaytirish va ekologik madaniyatni shakllantirish mumkin.

6. **Xalqaro tajribadan foydalanish.** Rivojlangan davlatlarda qo'llanilayotgan muvaffaqiyatli “yashil” loyihalar tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitiga mos mexanizmlar tatbiq etilishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori. **“Yashil makon” umummilliy loyihasini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida.** Toshkent, 2021.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”** Farmoni. Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. **“O'zbekiston Respublikasida ekologik vaziyat statistik to'plam”**. Toshkent, 2023.
4. BMT. **Sustainable Development Goals (SDGs) – 2030 Agenda**. United Nations, New York, 2015.
5. OECD. **Green Growth and Sustainable Development**. Paris, 2020.
6. World Bank. **Green Finance and Investment for Sustainable Development**. Washington, 2021.
7. Osiyo taraqqiyot banki (ADB). **Climate Change and Green Investments in Central Asia**. Manila, 2020.
8. Hasanov, B., & Karimov, A. **“Ekologiya va iqtisodiy barqarorlik asoslari”**. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
9. Xodjayeva, M. **“Atrof-muhitni muhofaza qilishda iqtisodiy mexanizmlar”**. Toshkent: Fan, 2020.
10. Abdurahmonov, Q. **“Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot”**. Toshkent: Universitet, 2019.